

ԼՈՒՍԻՆԵ ԹԱՍԱԼՅԱՆ

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի
իրավագիտության ֆակուլտետի Քրեական իրավունքի և
քրեաբանության ամբիոնի դասախոս,
ոստիկանության ավագ լեյտենանտ

ՍԱՄՎԵԼ ՀԱԿՈՐՅԱՆ

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի
ակադեմիայի Իրավագիտության ֆակուլտետի
3-րդ կուրսի սովորող

ՀԱՇՏԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒԹՅՈՆԱԼ ՀԻՄՔԵՐԸ

Խոսելով հաշտարարության մասին՝ անհրաժեշտ է նախ ներկայացնել բառի ծագումնաբանությունը և պատմական ակնարկ կատարել: Այսպես՝ հաշտարարություն բառը ծագում է լատիներեն «mediare»¹ բառից, որը թարգմանաբար նշանակում է հաշտեցնող կամ միջնորդող: Հաշտեցնողը բանակցող, չեզոք, անկողմնակալ երրորդ անձն է, ով շահագրգռված է միմիայն այն հանգամանքով, որ կողմերը լուծեն իրենց միջև ծագած վեճն իրենց փոխադարձ համաձայնությամբ, իրենց համար առավելագույն ընդունելի տարբերակով:

Պարզվում է, որ վեճերի այլընտրանքային լուծումը հաշտարարության միջոցով սաղմնավորվել է դեռևս հին ժամանակներից, պատմաբանները նմանատիպ դեպքերի են հանդիպել Փյունիկիայի և Բաբելոնի առևտրային հարաբերություններում²: Հին Հունաստանում անգամ գոյություն է ունեցել օրենքով կարգավորման փորձ, մասնավորապես՝ Հունաստանի (530-533 թթ.) Կոդեքսներով, ընդունվել է հաշտարարություն: Իսկ հռոմայեցիները տարբեր կերպ են անվանել հաշտարարին՝ բանակցող, միջնորդ, հաշտարար և այլն: Հաշտարարությունն իր պատմական զարգացման ընթացքում աշխարհի տարբեր երկրներում ընթացել է տարբեր ժամանակաշրջաններում և տարբեր կերպ, սակայն նպատակը միշտ էլ նույն է եղել՝ վիճող կողմերին հաշտեցնելը:

Հաշտարարությունն սկսեց զարգանալ XX դարի երկրորդ կեսից՝ տեղ գտնելով անգլո-սաքսոնական իրավական ընտանիքի անդամ երկրների կոդեքսներում՝ ԱՄՆ-ում, Ավստրալիայում, Մեծ Բրիտանիայում, Եվրոպական ուրոշ երկրներում և այլուր³: Սակայն հաշտարարության

ինստիտուտը, թեպետ իրավական տեսանկյունից զարգացել է սկզբնական շրջանում անգլո-սաքսոնական իրավական ընտանիքի անդամ երկրներում, այնուհանդերձ՝ կիրառություն է ունեցել նաև ռոմանագերմանական իրավունքի անդամ երկրների իրավական համակարգում: Հաշտարարություն կիրառելու առաջին փորձերը, որպես կանոն, ձեռնարկվել են ընտանեկան հարաբերությունների բնագավառում վեճերի լուծման գործընթացում: Հետագայում հաշտարարությունը ճանաչվել է վեճերի լուծման լայն շրջանակում՝ ընտանեկան հակասություններից մինչև առևտրային և հանրային ոլորտներ: Հաշտարարության ընթացակարգը, մասնավորապես՝ հաշտությունը, որպես ներքին վեճերի լուծման գործիք, սովորաբար լայն տարածում ունի ճապոնիայում: Ճապոնիայի գործարար շրջանակների համար վեճերի լուծման այլընտրանքային մեթոդների հանձնառությունը սովորաբար կապված է էթիկական կողմի հետ՝ բացասական վերաբերմունքը պետական դատարանի ընտրության հարցում՝ որպես վեճերի կարգավորման միջոց: Ներպետական իրավական համակարգում հաշտարարությունը, որպես վեճերի լուծման այլընտրանքային միջոց և արդարադատությանը օժանդակող իրավական ինստիտուտ, նոր է:

Իրավական համակարգում իր տեղը և դերը ստանձնեց 2015թ. մայիսի 7-ին Ազգային ժողովի կողմից օրենսդրական փոփոխությունների և լրացումների միջոցով: Իսկ հիմնադիր փաստաթուղթ կարող ենք համարել «Կանաչ փաստաթուղթ» քաղաքացիական և առևտրային իրավունքի ոլորտում վեճերի լուծման այլընտրանքային (ՎԼԱ) և Հայաստանի Հանրա-

● ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ № 114 2019

¹ См историю развития института медиации, <http://buryatia.arbitr.ru/process/mediation>, / 10.06.2018թ./:

² См Медиация <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D>.

³ 6 Законодательство в мире, <http://mediacia.com/zakon.htm> (27.06.2018թ.):

պետության իրավական⁴ և դատական բարեփոխումների 2012- 2016 թվականների ռազմավարական ծրագրից⁵: Ի տարբերություն հաշտության ինստիտուտի իրավական զարգացման՝ հաշտարարությունը կամ բանակցությունը, մեզանում գործել է ավելի վաղ, անհիշելի ժամանակաշրջանից: Կարող ենք ասել՝ դա սովորության իրավունքի մաս է կազմում, պահպանվել և մեզ է փոխանցվել հասարակության և մարդու գիտակցության շնորհիվ: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ պատմական զարգացումից, պետության կառավարման ձևից անկախ՝ հաշտարարության հիմնախնդիրներն ու իրականացման եղանակը նույնական են, իսկ նպատակը մեկն է՝ հաշտությունը: Իսկ հաշտարարի կամ բանակցողի բնութագիրը բոլոր ժամանակներում նույնն է՝ բանիմաց, սովորության իրավունքին կամ օրենքներին քաջատեղյակ, անկողմնակալ անձ, ով իր մասնագիտական որակով օգնում է կողմերին՝ լուծելու ծագած հակասությունները: Հաշտարարության գործընթացը հիմնականում հիմնված է փոխադարձ համագործակցության և բանակցությունների վրա: Հաշտարարության մեջ որոշակի պայմաններում վեճը հաշտությամբ ավարտելու կամ դադարեցնելու որոշումն ընդունվում է հաշտարարության գործընթացի մասնակիցների կողմից, քանի որ հաշտարարն իրավասու չէ որևէ վճիռ կայացնելու կողմերի վերաբերյալ: Հաշտարարն օգնում է, որ կողմերը միմյանց ավելի լավ հասկանան, հասնեն փոխադարձ համաձայնության, իսկ որոշ դեպքերում՝ օգնելով գտնել այնպիսի այլընտրանքային տարբերակներ, որոնք վեճը կարող են լուծել հաշտեցմամբ: Հաշտարարությունը, ըստ էության, բանակցային գործընթաց է, երբ հաշտարարը նախաձեռնող է և ղեկավարում կամ վարում է բանակցություններն այնպես, որ կողմերը համաձայնության հասնեն երկու կողմերի առավել շահավետ իրատեսական և բավարարող շահերին, որոնց շնորհիվ կողմերը կլուծեն իրենց միջև ծագած հակասությունները: Հաշտության գործընթացը հաշտարարն իրականացնում է օրենքից բխող կամավորության, գաղտնիու-

թյան, կողմերի հավասարության, հաշտարարի անկախության և անկողմնակալության սկզբունքների հիման վրա⁶: Այդ սկզբունքները հաշտարարը պետք է անվերապահորեն պահպանի: Դրանք մեկ ամբողջական շղթայի մաս են կազմում և միմյանց փոխլրացնող սկզբունքներ են, որոնց անտեսումը հաշտարարի կողմից կհանգեցնի հաշտարարության գործընթացի անբնական լուծման և վեճի կարգավորման գործընթացի խեղաթյուրման:

Աշխարհի գրեթե բոլոր երկրներում նույնական է նաև ապացույցների գնահատման հարցը: Հաշտարարական գործընթացում, ըստ էության, հաշտարարը չի քննարկում ապացույցների ներկայացվող՝ վերաբերելիության, թույլատվության հարցը և չի գնահատում կողմերի պահանջների լեգիտիմությունը, դրանց մասին որևէ գնահատող կարծիք չի արտահայտում, ավելին՝ ներպետական օրենսդրության համաձայն՝ գործի մասնակցող անձի կողմից հաշտարարության ընթացքում որևէ փաստի ընդունումը չի կարող հիմք հանդիսանալ՝ դատավարության ընթացքում այդ փաստը հաստատված համարելու համար: Սակայն, կարծում ենք, որ հաշտության գործընթացում հաշտարարն իրավասու է ընդունելու այնպիսի ապացույցներ, որոնք հիմք կհանդիսանան ապացուցելու կամ պարզելու՝ արդյոք այս կամ այն գործի շրջանակում կարող են կողմերի ներկայացուցիչ հանդես գալ փաստաբանները և արդյոք լիազորված են մասնակցելու գործընթացին և ստորագրելու հաշտության համաձայնությունը: Եվ վերջապես՝ ինչպես պետք է պարզի հաշտարարը երրորդ անձի կամ գույքի բաժնեմասի վերածելու համար հատակագծերը, կամ արդյոք ժառանգական վեճի լուծելիս կողմը ժառանգորդ է, և այլն: Այդ մասով հաշտարարը չպետք է կաշկանդված լինի կամ մտավախություն ունենա, գործնականում կողմերի պաշտպանների և իրենց խնդիրն է ոչ ստույգ տեղեկություն տալը, կամ իրենք են իրենց հաշտության տեքստը կազմում, հաշտարարին չպետք է ծանրաբեռնել կամ, դրանից ելնելով՝ որակավորել: Ասվածից կարող ենք հետևություն անել,

⁴ Տես ԵՎրոպական համայնքների հանձնաժողով, Բրյուսել, 19.04.2002թ. (05.07.2018թ.):
⁵ Տես Ընդունվել է ՀՀ նախագահի կողմից 30.06.2012թ.:
⁶ Տես Հաշտարարության մասին ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվ./ ՀՀՊՏ 2018.07.04/52(1410) / (11.07.2018թ.):

որ հաշտարարը պետք է ընդունի և պահանջի այնպիսի փաստեր, որոնք էական նշանակություն կունենան վեճի գրագետ և իրավաբանորեն ճիշտ լուծման համար: Այդ պահին գործող օրենքի պահանջից անկախ՝ հաշտարարը պետք է և պարտավոր է ստուգել որոշակի փաստեր: Կարծում եմ՝ հետագա օրենսդրական փոփոխությունների շնորհիվ այս հարցը լուծում կստանա: Իհարկե, սա ամենևին չի նշանակում, թե այդ ապացույցները պետք է դիտարկվեն դատարանում որպես ապացուցված, վերաբերելի և թույլատրելի ապացույցներ, դրանք դատարանը կարող է գնահատել՝ ըստ դատավարական ընթացակարգի: Հաշտարարի հիմնական խնդիրն է կողմերի փոխըմբռնման ապահովումը, բոլոր մասնակիցների համար ընդունելի պայմաններով խնդրի լուծման հնարավորությունը հայտնաբերելն ու կողմերին օգնելը: Այդ իսկ պատճառով նա պետք է բազմակողմանի և հիմնավոր ուսումնասիրի գործը, որ կարողանա գրագետ ու ճիշտ իրականացնել գործընթացը: Հաշտարարն իր առջև դրված խնդիրները լուծելու համար նախ և առաջ պետք է հետևի վերը նշվածին, իհարկե դա կատարելիս պետք է կարողանա մշակել նաև իր համար մարտավարական մեթոդներ, ինչո՞ւ չէ, յուրաքանչյուր գործի համար մի շարք մարտավարություններ կարող է օգտագործվել՝ բանակցային գործընթացի բնույթից անկախ: Այլ տեխնիկայի կամ գործիքների ամբողջական օգտագործումը սահմանափակվում է և ընթանում է որոշակի փուլերում, տեխնոլոգիաները, որոնք լայնորեն կիրառվում են բոլոր ժամանակներ-

ում և գործընթացի բոլոր փուլերում: Հաշտարարի գործողությունները կամ մարտավարական տեխնիկան, կարծում եմ՝ կարող են լինել ուղղակի կամ անուղղակի: Անուղղակի դեպքում հարցի պատասխանը շատ անորոշ է: Ժամանակի հետաձգումը կիրառվում է այն դեպքերում, երբ կողմերը փորձում են հետաձգել բանակցությունները: Սպասումը դրսևորվում է մասնակցի ցանկությամբ նախ լսելու հակառակ կողմի կարծիքը, որպեսզի այնուհետև, ստացված տեղեկատվությունից կախված, ձևակերպի իր դիրքորոշումը: Եթե ավելի խորքային դիտարկենք վերոգրյալը, ապա կնկատենք, որ ներպետական համակարգում ևս սկսել է հաշտարարությունը զարգանալ, նախ և առաջ, ընտանեկան հարաբերություններում: մեզանում ևս առկա է հոգեբանական ու պատմականորեն վեճերի լուծման հաշտեցման տարբերակը: Սակայն ներպետական համակարգում զարգացնելու համար համաշխարհային պրակտիկական հնարավորություն է տալիս մեզ՝ բազմաթիվ օրինակներ օրենսդրական համախմբում զարգացնելու հաշտարարության ինստիտուտը: Պատկան ակտերը, որոնք ընդունված են Միացյալ Նահանգների, Ավստրիայի, Գերմանիայի, Եվրոպական երկրների կողմից, հավանություն են տալիս հաշտարարին զարգացնելու մասնագիտական իմացությունը, իսկ Եվրոպական Մոդելային օրենքները ևս հաշտարարության առավել զարգացման և կենսական շունչ տալու համար էական նշանակություն կարող են ունենալ մեզանում՝ հաշտարարության ինստիտուտի զարգացման համար:

● ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ № 114 2019

